

William Zartman and Saadia Touval (eds.), **INTERNATIONAL COOPERATION – THE EXTENTS AND LIMITS OF MULTILATERALISM**, Cambridge University Press 2010, pp. 274

Zbornik pod naslovom *Međunarodna saradnja*, rezultat je uredničkog zalaganja dvojice profesora Vilijama Cartmana i Sadije Tuvala, naučnih istraživača međunarodnog ugleda. Široj akademskoj javnosti profesor Cartman poznat je po svom plodotvornom radu u oblastima kriznog menadžmenta, analize političkog rizika, pregovaranja, razvoja nacija i diplomatije, dok je profesor Tuval svojom teorijom o pristrasnom medijatorstvu, ostao zapamćen kao naučnik koji je unapredio shvatanje prirode međunarodnih sukoba. Zbornik *Međunarodna saradnja* sadrži jedanaest radova, uključujući i radove urednika, u kojima se identifikuju metode i granice koncepcije saradnje u međunarodnim odnosima. Zbornik nastoji da razjasni odnos “saradnje” i politike “multilateralizma”, dajući doprinos njihovoj konceptualizaciji, koja je, za razliku od najrazličitijih teoretizacija fenomena konflikata, nezasluzeno, u mnogo manjoj meri zastupljena. I dok je prvi deo Zbornika posvećen razmatranju istorijskih korena i višeznačnog smisla pojma *saradnje*, drugi deo se bavi modernim razvojem datog pojma kao i strategijama njegove svrsishodnosti i ostvarenja.

Fenomen istorijskog trenutka, koji je zajednička nit svim autorima, ukazuje da i u XXI veku problem nedostižne saradnje,

kao i politike limitirane saradnje ili minilateralizma, ostaje neprevaziđena međunarodna realnost. Iako ovakva konstatacija teoriju o saradnji kao urođenom odnosu dovodi u pitanje, Zbornik *Međunarodna saradnja* svedoči da multilateralna saradnja, uz sve njene složenosti, ima svoju perspektivu. Tu složenost često oblikuju različiti interesi koji se uvek javljaju zajedno sa pokušajima da se saradnjom konflikti prevaziđu. Zato prvi korak ka razumevanju saradnje tiče se razumevanja fenomena konflikta i bezbednosne dileme kao njegovog uzroka. Takođe, tiče se i razumevanja kako domaćih tako i međunarodnih faktora koji međusobno funkcionišu u proizvodnji ne samo konflikata i saradnje, nego i u samom oblikovanju odnosa saradnje, multilateralnih ili bilateralnih pregovaračkih strategija. Države su vrlo svesne da na međunarodnoj sceni nisu same i da imaju potrebu za aktivnom ili pasivnom pomoći drugih radi postizanja sopstvenih ciljeva. Zašto države saraduju, svodeći saradnju uglavnom na nivo koristi i forme reciprociteta. Pored pomenutih pitanja, autori ovog Zbornika pažljivo razmatraju i pitanja faktora ograničenja saradnje kao i najoptimalnijih teorijskih gledišta.

Prva grupa autorskih radova bavi se raznim nejasnoćama i implikacijama

koje je pruzrokovala višeznačnost pojma *saradnja*. Prvi u nizu tekstova Aleksisa Kelera polazi od istorijske osnove, sledeći na filozofski način argument koji je razvio Tejlor 1987. godine. Ovde se pokazuje kako je jedno alternativno razumevanje međudržavnih odnosa, suprotno postvestfalskom pogledu formalnih i hijerarhijskih pravnih odnosa, izraslo u definisani pojam saradnje. Pristup zamene modela međunarodne anarhije modelom tržišta, koji podrazumeva norme saradnje i konkretne akcije iznosi važnost viđenja novog tržišnog sistema gde se konkurencija javlja kao oblik saradnje.

Čarls Doran u narednom tekstu pod nazivom „Dve strane multilateralne saradnje” razmatra pitanje složenosti multilateralizma, kojeg nijedna velika država ne bi trebalo da bude lišena. Bez takvog pristupa, po Doranu, iracionalno je uopšte očekivati uspeh u delovanju međunarodne zajednice. Ako je svrha multilateralne saradnje da se zaustave veće države u potrazi za njihovim specifičnim politikama, takva forma saradnje je pogrešna. Multilateralna saradnja mora da poseduje pozitivne, međusobno atraktivne elemente. Konkretna aktivnost spoljne politike velikih država za autora je najbolji pokazatelj njihovog opredeljenja za multilateralizam. Međutim, aktivnost multilateralne saradnje često se vrednuje samo u retoričkoj politici, dok na delu je prisutna aktivnost unilateralizma i izolacionizma preko kojih se sprovodi privid multilateralizma.

U „Dekonstrukciji multilateralne saradnje” Fen Osler Hampson razvija datu temu tipologijom multilateralne saradnje, gde dekonstruiše različita značenja i

upotrebe multilateralizama u međunarodnim odnosima. Po tom pregledu multilateralizam se definiše na više načina: postojanjem neselektivnih pravila i načela ponašanja u međunarodnim odnosima koja funkcionišu na nivou reciprociteta, postojanjem formalnih međunarodnih institucija, kao i postojanjem širokog spektra različitih istorijskih i regionalnih pristupa međunarodnoj saradnji u kojima formalne institucije mogu ili i ne moraju da budu prisutne. Zaključak koji izvodi Hampson svodi se na postojanje razočaranja u vezi sa određenim formalnim, multilateralnim institucijama (npr. UN). Deficite legitimiteta i efikasnosti u multilateralnim institucijama potrebno je prevazići snagom odgovornosti, angažovanjem građana na mnogo većem stepenu procesa odlučivanja nego što je to do sada. Pored toga, neki bi takođe želeli da vide stvaranje novih institucija globalnog upravljanja koje će dovesti do radikalno nove vrste partnerstva između civilnog društva, biznisa i vlada, kao i posvećenost pripadnika ovih institucija unapređenju i promovisanju nove koncepcije ljudske bezbednosti.

Sadia Touval u tekstu „Pregovorana saradnja i njene alternative” ispituje simetrične i asimetrične karakteristike saradnje iz ugla multilateralnih pregovora. On smatra da multilateralna saradnja zahteva pregovore, jer neophodno je udružiti sve strane kako bi se došlo do uspostavljanja poštovanih normi i principa. Tuval razmatra vrednovanje opravdanosti multilateralizma na osnovu njegove efikasnosti i efektivnosti kao i moralne i političke vrednosti koje ograničavaju snagu država. U slučaju efektivnosti i politike efikasnosti opravdanost nije

zadovoljavajuća, a što se tiče moralne i političke svrhe multilateralizma, rezultati koje donosi Tuvalu su mešoviti. Osim toga, multilateralizam ne isključuje mogućnost konflikta i antagonizma između učesnika u multilateralnim procesima. Poboljšanja efikasnosti i efektivnosti koja se može postići kroz razne taktike mogu da izazovu trenja i neslogu, povećanje međunarodne napetosti. S druge strane, po Tuvalu, opredeljenje za manje efikasan i efektivan pregovarački proces, pak, može da omogući državama formiranje konsenzusa, a samim tim i smanjenje političkih trenja koja pregovarački procesi mogu da prouzrokuju.

Druga grupa radova se bavi strategijama saradnje i njihovim implikacijama, koji u radu Terensa Hopmana ispituje strukturne i motivacione faktore koji dovode do pregovaranja i saradnje, kao kooperativnog procesa koji kreira uslove za dugotrajnu saradnju. Fokusrirajući se na proces saradnje pregovaranja, Hopman prevazilazi realističko-liberalne rasprave kako bi saradnju povezao sa konstruktivističkim pristupom kao i sa teorijom međunarodnih odnosa u još širem obimu. Alison Stanger, nastavljajući u smeru teorije, u tekstu „Senka prošlosti preko konflikta i saradnje“ počevši od Akselrodove studije iz 1984. godine o evoluciji saradnje, ispituje uticaj prošlog iskustva na saznanja o saradnji preko interaktivnosti. „Senkama budućnosti“ i „senkama prošlosti“ autorka dodaje „horizontalne senke“ trenutnih odnosa, držeći se Akselrodovog stava da „temelj saradnje nije vera, već trajnost odnosa“. Baveći se teorijskim slikama u tekstu „Čikenska dilema“, Jošua Goldštajn, kao treći po redu autor u drugom delu Zbornika, razvi-

ja nedovoljno jasnu stranu klasične dileme, koju je razmatrao Tejlor 1987. godine. Ova igra kao slika međudržavnih problema saradnje, više je sklona koordinaciji nego saradnji. „Čikenska dilema“ prikazuje percepciju situacije koja „gura“ učesnike da kreiraju novu igru odražavajući sopstvenu strategiju. Ipak, preko pitanja suštinske oblasti međunarodnih odnosa, osnovni model „Čikenska dileme“ je odgovarajuće sredstvo u određeno vreme i mesto. U drugim kontekstima, posebno tamo gde „racionalna iracionalnost“ ulazi u igru kao strategija za maksimiziranje dobitaka, uprkos visokim rizicima, Čikenska teorija se dobro pokazala. Takvi primeri se ponavljaju i u međunarodno-bezbednosnim poslovima kao i u međunarodnoj političkoj ekonomiji.

Vilijam Cartman u tekstu „Konflikt menadžment kao saradnja“ ispituje odnos između saradnje i dva različita tipa konflikta - saradnje kao strategije za rešavanje konflikta i saradnje kao strategije za upravljanje konfliktima između trećih strana. Kada konfrontacija kao strategija konflikt menadžmenta postaje preskupa za predstavnike međunarodne zajednice, onda oni pritiskaju sukobljene države u cilju promene strategije. Kooperativno upravljanje konfliktima, ističe Cartman, je gotovo neefikasno jer broj različitih napora od strane pojedinih međunarodnih predstavnika da načine značajne ili istorijske saveze sa jednom ili sa drugom stranom u sukobu je nedovoljan. Jednostrane akcije u vezi sa konfliktima i problemima, iako su ponekad poželjne, ne mogu se nazvati podrazumevanom reakcijom, jer takav izbor nije uopšte rezervisan ni za kakve akcije. Odluku o jednostranim na-

suprot zajedničkim akcijama država razmatra i sa stanovišta isplativosti i koristi.

Na kraju, urednici su se odlučili za dva rada koja koriste specifične studije slučaja kako bi ispitali ulogu asimetrije u multilateralnoj saradnji. Autori prvog rada Debora Larson i Aleksej Ševčenko su koristili rezultate istraživanja socijalnih psihologa koji su posmatrali asimetričnu saradnju u hegemonističkom sistemu, ispitujući načine na koje SAD mogu da ubede države koje nisu njeni saveznici da saraduju. Studija slučaja dinamike kinesko-ruskih odnosa sa SAD od kraja hladnog rata ukazuje da tretiranje problematike statusa obeju država vodi ka napretku i u njihovoj saradnji. Ako je ovaj pristup važio i za Rusiju i Kinu, koje predstavljaju posebno težak problem zbog ideoloških razlika i prošlosti neprijateljstva sa SAD, slična tehnika može da bude primenjena i za druge države. Konsultacije sa drugim državama i pozivanje da učestvuju u multilateralnim forumima može biti efikasno sredstvo uticaja. Štaviše, takvi napori SAD su relativno bezbedni, jeftini i efikasni, naročito u poređenju sa globalnom promocijom demokratije. Podsticanje podele rada u kojoj se druge države mogu specijalizovati u pojedinim funkcijama ili deljenju uloge vodstva u međunarodnim institucijama su neki od potencijalno produktivnih načina da se prilagode želje velikih sila „za priznanje njihovih posebnih sposobnosti“. Drugu studiju slučaja u tekstu „Asimetrična saradnja u ekonomskoj

pomoći“ ispituje njen autor Žan-Klod Berthelemi preko bilateralnih odluka o raspodeli pomoći. Bilateralne varijable koje opisuju lične interese motiva su u vezi sa ekonomskim i političkim vezama između donatora i primaoca. U motivima samointeresne raspodele pomoći, trgovinske veze, zapravo, igraju glavnu ulogu. Bilateralni donatori imaju tendenciju da pruže više pomoći ne samo svojim političkim saveznicima, nego takođe, i još više, svojim trgovinskim partnerima. Fokusiranja na efikasnost raspodele pomoći preko multilateralnih agencija kao kriterijuma za saradnju će napustiti potencijalne primaoce stava da su isključeni iz svih izvora pomoći jer nisu značajni politički saveznici ili trgovinski partneri bilateralnih donatora.

Odgovor na početno pitanje zašto i kada države saraduju, ovim Zbornikom se ne iscrpljuje, već naprotiv zahteva njegovo konceptualno i praktično produbljivanje. Diskusija koja je ovom prilikom otvorena teži razumevanju kompleksnosti saradnje. Iako autori imaju različite poglede po pitanju saradnje, koji se kreću od realizma i ideje da saradnja nije održiva, već da se javlja samo na trenutnom nivou, pa sve do liberalističkog verovanja da države saraduju u očekivanju koristi od buduće saradnje, uredničkim darom i sposobnošću, datim tekstovima uspostavljena je zajednika nit značaja multilateralne saradnje kao osnove međunarodnih odnosa.

Petar PETKOVIĆ